

Nazwy geograficzne i osobowe – symbole tożsamości

Michał Kondratiuk, *Gwarowe nazwy miejscowości Białostoczczyzny w układzie alfabetycznym*, Białystok 2014, ss. 333

„Gwarowe nazwy miejscowości Białostoczczyzny w układzie alfabetycznym” – to kolejna książka wybitnego językoznawcy, onomasty pogranicza polsko-białorusko-ukraińskiego i słowiańsko-bałtyckiego prof. Michała Kondratiuka. Ona zawiera zestawienie nazw gwarowych zamieszkałych jednostek osadniczych różnego typu, w szczególności: miast, miasteczek, osiedli, wsi, przysiółków, kolonii, gajówek, leśniczówek, osad młyńskich, osad kolejowych, osad po byłym państwowym gospodarstwie rolnym oraz części miast i wsi – z nazwami urzędowymi, oficjalnymi opracowanymi przez Komisję Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych przy MSWiA. Brzmienie nazw zapisane zostało bezpośrednio w terenie od miejscowej autochtonicznej ludności.

Za zakres terytorialny pracy przyjęto region białostocki, tj. obszar między Kanalem Augustowskim na północy, rzeką Bug na południu, granicą państwową z Republiką Białoruś na wschodzie oraz rzekami Netta, Biebrzą, Narwią, Śliną, Mieniem i Nurcem na zachodzie.

Celem opracowania i publikacji książki jest, pisze we *Wstępie* Autor, szeroka popularyzacja i edukacja społeczeństwa w zakresie znajomości historii, dziejów swojego regionu, znajomości języka i gwar rodziców i dziadków, zapoznanie mieszkańców z toponimią Białostoczczyzny. Nazwa geograficzna to nie tylko oznaczenie

miejsca na powierzchni ziemi, ale także fakt historyczny. W każdej nazwie został zapisany określony sens, jakaś treść, naturalne właściwości otoczenia, wytwory kultury materialnej i duchowej człowieka, czy fakt z życia pierwszych mieszkańców osady (s. 9–10).

Książka może być przydatna i pomocna w kodyfikacji nazw genetycznie białoruskich w regionie białostockim oraz przy wprowadzaniu nazw podwójnych, polskich i w wersji białoruskiej na terenie niektórych gmin woj. podlaskiego, w związku z przyjętą przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej Ustawą z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym. Ustawa ta daje prawo mniejszościom narodowym używania w obiegu publicznym obok języka polskiego, jako pomocniczego języka ojczystego danej mniejszości, także tradycyjnych nazw geograficznych w języku mniejszości narodowej obok urzędowych polskich nazw miejscowości.

Wstęp zawiera zwięzłą *Charakterystykę osadniczą i językową badanego terenu* (s. 11–12). Z informacji tej czytelnik dowiaduje się, że nazwy geograficzne i osobowe regionu białostockiego są odbiciem jego dziejów osadniczych i politycznych oraz urozmaiconej fizjografii terenu. Nazwy geograficzne na obszarze między kanałem Augustowskim na północy a rzeką Bug na południu są zróżnicowane pod względem językowym, słowotwórczym i znaczeniowym. Obok toponimów polskich występują nazwy wschodniosłowiańskie i bałtyckie oraz formacje hybrydalne polsko-białoruskie i słowiańsko-bałtyckie. Przyczyną tak dużego zróżnicowania nazw geograficznych było dawne osadnictwo terenu niejednolite pod względem etnicznym, językowym i konfesyjnym. Obszar ten był zasiedlany z kilku kierunków: z zachodu przez ludność polską z Mazowsza, od wschodu przez Białorusinów spod Grodna i Wołkowyska z domieszką Litwinów i Jaćwingów oraz od południowego-wschodu przez ludność ruską, nadbużańską, pochodzenia północnoukraińskiego.

Uzupełnieniem informacji o dziejach osadniczych i politycznych regionu są mapy: administracyjne, historyczna i dialektologiczna umieszczone na str. 19–27, zaczerpnięte m.in. z „Atlasu gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny”. Wymieniony „Atlas” jest podstawowym źródłem wiedzy o gwarach regionu białostockiego i porównania tych gwar z sąsiednimi gwarami polskimi oraz dialektami na obszarze Białorusi i Ukrainy. Pokazuje on także wpływy języka litewskiego na gwary regionu białostockiego.

W pierwszej części publikacji podano również zasady transkrypcji fonetycznej zastosowanej w nazwach gwarowych oikonimów (s. 15–17). Podstawą przyjętej transkrypcji jest alfabet łaćniński, uzupełniony kilkoma dodatkowymi literami i rozbudowany za pomocą znaków diakrytycznych.

Zasadniczą część książki stanowi *Część słownikowa* (s. 33–333), zawierająca zbiór nazw miejscowych zapisany w postaci gwarowej i urzędowej. Formy gwarowe nazw geograficznych Białostoczczyzny zostały zebrane w latach 1961–1969 przez zespół filologów pod kierunkiem prof. dr Antoniny Obrębskiej-Jabłońskiej podczas prac nad rejestracją nazw miejscowości i obiektów fizjograficznych na zlecenie Komisji Ustalania Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych przy Urzędzie Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej. Gwarowe nazwy miejscowości uzupełniono częściowo zapisami uzyskanymi w czasie badań gwarowych w regionie białostockim przy zbieraniu materiałów do „Atlasu gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczy-

zny” przez pracowników Instytutu Słowianoznawstwa PAN w Warszawie oraz zapisami studentów filologii rosyjskiej i białoruskiej Uniwersytetu w Białymstoku, wykorzystano także prace magisterskie o ojkonimach północnej części Białostoczczyzny, napisane pod kierunkiem prof. M. Kondratiuka oraz informacje zebrane osobiście przez Autora książki z różnych okolic badanego terenu.

Od roku 1958 prof. M. Kondratiuk wchodził w skład zespołu eksploratorów zbierających materiały gwarowe do „Atlasu gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny” (zapisał gwary z ponad 50 wsi, co stanowi około 40% ogólnej kartoteki gwarowej). W latach 1961–1969 prowadził rejestrację nazw miejscowych i obiektów fizjograficznych w woj. białostockim na zlecenie Komisji Ustalania Nazw Miejscowości przy Urzędzie Rady Ministrów RP. Zebrał materiały gwarowe z 6 byłych powiatów (bielskiego, dąbrowskiego, hajnowskiego, łapskiego, monieckiego i siemiatyckiego).

Oficjalne nazwy miejscowe wynotowano z różnego typu urzędowych wykazów, spisów i skorowidzów miejscowości.

Cały materiał słownikowy jest rozmieszczony w tabeli w dwóch kolumnach oznaczonych cyframi 1, 2. W kolumnie pierwszej znajdują się nazwy gwarowe, w drugiej – nazwy urzędowe. Kolumna 1 zawiera gwarowe nazwy miejscowości w układzie alfabetycznym podane w mianowniku oraz przymiotniki utworzone od tych miejscowości. Formę gwarową zapisano w uproszczonej transkrypcji fonetycznej. Kolumna 2 zawiera nazwy urzędowe, określenie charakteru obiektu oraz lokalizację w danej wsi, gminie i powiecie, zgodnie z podziałem administracyjnym RP na dzień 1 stycznia 1999 r.

W zgromadzonym zbiorze ojkonimów w formie urzędowej i postaci gwarowej występują nazwy genetycznie polskie, białoruskie, ukraińskie, rosyjskie, litewskie oraz formacje hybrydalne, polsko-białoruskie, polsko-ukraińskie i słowiańsko-bałtyckie.

Konfrontując nazwy uwzględnione w książce z aktualnym urzędowym wykazem miejscowości i mapą regionu białostockiego można wyróżnić cztery typy nazw, tj.: 1) miejscowości istniejące, zidentyfikowane i zlokalizowane; 2) miejscowości istniejące w aktualnych spisach urzędowych i oznaczone na mapach, ale administracyjnie włączone do innych; 3) miejscowości istniejące, ale niewidoczne w spisach urzędowych i nieoznaczone własnymi nazwami na mapach; 4) miejscowości o dwóch (i więcej) nazwach, z których jedna jest nazwą oficjalną, używaną przez urzędy państwowe, a druga jest nazwą gwarową (ludową) tego samego obiektu, powszechnie znaną i używaną przez okoliczną ludność. Niektóre przykłady takich nazw Autor podaje na str. 8–9.

Najnowsza publikacja jest kontynuacją poprzedniej książki prof. M. Kondratiuka – „Urzędowe i gwarowe nazwy miejscowości Białostoczczyzny” (2011 r.), która zawiera zestawienie nazw urzędowych zamieszkałych jednostek osadniczych różnego typu, z ludowymi wariantami nazw. Słownik nazw urzędowych i gwarowych miejscowości regionu białostockiego liczy 5112 obiektów fizjograficznych.

Na ostatniej stronie pracy zamieszczono erratę do wymienionej wyżej książki M. Kondratiuka – *Urzędowe i gwarowe nazwy miejscowości Białostoczczyzny* (2011).

Prezentowana publikacja „Gwarowe nazwy miejscowości Białostoczczyzny w układzie alfabetycznym” jest interesująca, ważna i potrzebna. Stanowi świadec-

---

two istnienia zróżnicowanego pod względem etnicznym, językowym i wyznaniowym osadnictwa północno-wschodniej Polski. Z pewnością będzie pomocna w pracach wspomnianej Komisji Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych nad standaryzacją ojkonimów w Polsce, a szczególnie w kodyfikacji nazw genetycznie białoruskich na Białostocczyźnie.

Alina Filinowicz
Białystok